

นักท่องเที่ยวสูงอายุ: กลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพสำหรับ ธุรกิจการท่องเที่ยว

Senior Tourists: A Market with Potential for the Tourism Industry

..... ผศ.ดร.สมยศ วัฒนากมลชัย

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

..... มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

..... E-mail: somyot.w@bu.ac.th

..... ผศ.เยาวลักษณ์ ยิ้มอ่อน

..... อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์

..... มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

..... E-mail: yawalak.y@bu.ac.th

บทคัดย่อ

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ธุรกิจการท่องเที่ยวไทยไม่ควรมองข้าม โดยเฉพาะในสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่น่าจะให้ความสำคัญ เพราะมีกำลังซื้อ ไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาในการเดินทาง และยังมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในแต่ละปี ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจึงควรตระหนักถึงช่องทางการเพิ่มโอกาสทางการตลาดของตนจากกลุ่มคนเหล่านี้ แต่การจะทำธุรกิจการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลรอบด้านเพื่อช่วยในการตัดสินใจ บทความนี้จึงขอนำเสนอข้อมูลทั่วไปและผลงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวควรทราบเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวสูงอายุ เพื่อจะได้สามารถวางแผนการดำเนินงานและจัดบริการทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และดึงดูดให้ผู้สูงอายุตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว

คำสำคัญ: นักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุ การตลาดการท่องเที่ยว

Abstract

Given the current economic situation, the senior population is a potential market that the tourism industry should not overlook. A certain proportion of the elderly has high buying power and usually has no constraint on traveling period. Moreover, the number of senior population is steadily rising every year. Therefore, tourism entrepreneurs should be aware of the opportunity for market expansion from this emerging segment. However, in order to be successful in tourism business, tour operators and agencies need all relevant information for decision making. In this regard, this paper reveals significant general information as well as major findings from Thai and international research studies regarding senior tourists to assist tour operators and agencies in planning and organizing appropriate tourist activities to coax senior travelers.

Keywords: Tourists, Senior Citizen, Tourism Marketing

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของโลกในยุคปัจจุบัน เนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของรายได้หลักของหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย การเติบโตและการขยายตัวอย่างไม่หยุดยั้งของธุรกิจการท่องเที่ยว ได้สร้างโอกาสงานทั้งในภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวและธุรกิจที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง อันก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย นอกจากนี้ การพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวยังช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ประเทศไทยประสบภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว อันเนื่องมาจากผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลก กอปรกับสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศ และการระบาดของไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ 2009 ส่งผลให้ตัวเลขด้านการท่องเที่ยวของไทยลดลง จากการประเมินสถานการณ์ของสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติในปีนี้จะลดลงกว่าปีที่แล้วประมาณร้อยละ 8-10 สร้างความเสียหายให้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยไม่ต่ำกว่า 100,000 ล้านบาท (สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,

2553) สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อธุรกิจ โรงแรม ร้านอาหาร การขนส่ง และธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องหาช่องทางเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเพื่อพยุงให้รายรับจากการท่องเที่ยวยังคงทรงตัว ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจะพยายามหามาตรการส่งเสริมให้คนไทยเที่ยวในประเทศไทย เช่น การริเริ่มแผนการรณรงค์ “เที่ยวไทยครั้งหนึ่ง เศรษฐกิจไทยคึกคัก” หรือล่าสุด “กอดเมืองไทย ... ให้หายเหนื่อย” เพื่อช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจโดยหวังให้คนไทยทุกกลุ่มอายุเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น เพื่อชดเชยรายรับจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ แต่การมุ่งเป้าประชาสัมพันธ์ไปที่ทุกกลุ่มอายุอาจจะไม่ใช่ทางออกที่ดีเพราะเป็นการทำการตลาดที่ไร้ทิศทาง กลุ่มบุคคลที่น่าจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษในสถานการณ์ปัจจุบันและในอนาคตอันใกล้ คือกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมีจำนวนหนึ่งเป็นผู้มีศักยภาพสูง มีเงินออมและเวลามากกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ

แนวโน้มของสังคมโลกยุคปัจจุบัน พบว่าประเทศต่างๆ ทั่วโลกมีจำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้น

ทุกปี และกำลังมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลก องค์การสหประชาชาติได้คาดการณ์จากผลสำรวจที่จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2549 ว่าจำนวนผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั่วโลกจะเพิ่มจาก 687.9 ล้านคนในปี พ.ศ. 2549 เป็น 1,968 ล้านคนในปี พ.ศ. 2593 โดยจะมีจำนวนผู้สูงอายุในทวีปเอเชียมากที่สุด (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 2552) สำหรับประเทศไทย สัดส่วนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ซึ่งมีผลมาจากการพัฒนาบริการด้านสาธารณสุข รวมทั้งการใส่ใจดูแลสุขภาพของคนรุ่นใหม่ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.8 ในปี พ.ศ. 2537 เป็นร้อยละ 9.4 ในปี พ.ศ. 2545 และร้อยละ 10.7 ในปี พ.ศ. 2550 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2550) รวมทั้งยังคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 15 ในปี พ.ศ. 2563 (สขภาวะผู้สูงอายุ, มปป.) นอกจากนี้ จากผลการสำรวจของสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2547-2550 พบว่า อัตราผู้สูงอายุในไทยเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละประมาณ 200,000 คน (สขภาวะผู้สูงอายุ, มปป.)

การเพิ่มจำนวนประชากรสูงอายุของไทยดังกล่าวข้างต้น มีผลกระทบทางบวกโดยตรงต่อการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ จากผลการศึกษาของ University of Surrey สหราชอาณาจักร ในปี พ.ศ. 2549 พบว่า ตลาดท่องเที่ยวของกลุ่มคนพิการ และกลุ่มครอบครัวของสหภาพยุโรปมีประมาณ 134-267.9 ล้านคน ก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 3,910-7,820 ล้านบาท (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2552) ด้วยเหตุนี้ ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวด้านต่างๆ จึงควรหันมาให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ และพยายามดึงดูดให้กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยให้มากยิ่งขึ้น เพื่อช่วยสร้าง

รายได้จากการท่องเที่ยวและขยายตลาดการท่องเที่ยวของไทย

การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุชาวไทยส่วนใหญ่เดิมจะใช้ชีวิตเรียบง่าย อยู่อย่างประหยัด และเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยลง บ้างไม่สามารถทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองได้เพราะข้อจำกัดด้านสุขภาพ แต่ในปัจจุบัน ผู้สูงอายุบางส่วนจะมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น สามารถดูแลรักษาสุขภาพของตนเองให้แข็งแรงแม้จะมีอายุมากขึ้น มีความกระตือรือร้นในการใช้ชีวิตและการเข้าร่วมกิจกรรมสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่และต้องการพัฒนาตนเอง และในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีสถานภาพทางการเงินมั่นคงพอ มักจะใช้สิ่งของหรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีใหม่ๆ และชอบการเดินทางท่องเที่ยว (อัญชลี, 2550 อ้างถึงใน Sasinand, 2550)

ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวสูงอายุ จึงมีแนวโน้มของการเติบโตทางการตลาดที่มีศักยภาพมาก และนับเป็นโอกาสอันดีที่ประเทศไทยจะได้พัฒนาการท่องเที่ยวแบบใหม่ รวมทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และส่งเสริมให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อย่างครบวงจร เพื่อตอบสนองแก่ผู้ใช้บริการซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุให้มากยิ่งขึ้น และเพื่อให้มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวสูงอายุในรูปแบบที่มีความหลากหลายอย่างเป็นระบบ เกิดการกระจายรายได้ไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นโอกาสให้ประเทศไทยได้ฟื้นฟูเศรษฐกิจของตนเองอย่างไ้ก็ตาม การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงความต้องการของลูกค้ากลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ เพื่อให้สามารถบริหารจัดการให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจสูงสุด ด้วยเหตุนี้ หากต้องการจะจัดบริการการท่องเที่ยวให้กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจำเป็นต้องเข้าใจลักษณะเฉพาะของนักท่องเที่ยวสูงอายุซึ่งแตกต่างจากนักท่องเที่ยววัยอื่น และยิ่งไปกว่านั้นจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลรอบด้านให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประเทศไทย ทั้งนี้ ข้อมูลของผู้สูงอายุส่วนที่เกี่ยวข้อกับการท่องเที่ยวยังมีน้อยมาก งานวิจัยส่วนใหญ่จะเน้นศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตและสวัสดิการทางสังคม ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยผู้สูงอายุในต่างประเทศที่ให้ความสนใจกับประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เช่น ช่วงอายุ พฤติกรรมและแรงจูงใจ ความต้องการ และข้อจำกัดในการเดินทาง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าว นับเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในภาคธุรกิจ และต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว บทความนี้จะนำเสนอผลการวิจัยที่น่าสนใจและมีความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของนักท่องเที่ยวสูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการทางการตลาดกับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ อีกทั้ง ยังเป็นแนวทางสำหรับนักวิชาการและนักวิจัยชาวไทยในการทำวิจัยต่อไป

การศึกษาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวสูงอายุ จำเป็นต้องพิจารณาความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ก่อนเป็นอันดับแรก เพราะยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าบุคคลที่มีอายุเท่าใดจึงจะจัดว่าเป็นผู้สูงอายุ หากพิจารณาตามเกณฑ์ตัดสินของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ผู้สูงอายุแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) และผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป) ดังนั้น บุคคลที่มีอายุเกินกว่า 60 ปีจึงจัดเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลก แต่จะแตกต่างจากความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” ที่ปรากฏในงานวิจัยที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวสูงอายุ ซึ่งนักวิจัยแต่ละคนจะกำหนดเกณฑ์อายุที่ต่างกัน เช่น มีอายุตั้งแต่อายุ 50 ปี (Anderson & Langmeyer, 1982; Javalgi, Thomas, & Rao, 1992) 55 ปี (Batra, 2009; Fleischer & Pizam, 2002; Hong, Kim, & Lee, 1999; Lieux, Weaver, & McCleary, 1994) 60 ปี (Jang & Wu, 2006; Lee

& Tideswell, 2005) หรือ 65 ปี (Tongren, 1980) ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของนักวิจัยแต่ละคน เช่น หากต้องการศึกษาเฉพาะผู้เกษียณอายุ ก็มักจะกำหนดเกณฑ์อายุที่ 60 ปี หรือ 65 ปี แต่หากต้องการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุในแต่ละช่วงอายุ เช่น ผู้ที่ยังมีงานประจำทำ หรือผู้มีเงินบำนาญหรือเงินออม นักวิจัยก็มักจะกำหนดเกณฑ์อายุตั้งแต่ 50-55 ปี แต่นักวิจัยบางคนก็แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มต้น (อายุระหว่าง 50-64 ปี) และกลุ่มปลาย (อายุ 65 ปีขึ้นไป) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผู้สูงอายุในแต่ละช่วงอายุในประเด็นที่สนใจศึกษา (Javalgi, et al., 1992) อย่างไรก็ตาม การแบ่งช่วงอายุของผู้สูงอายุนี้มีความสัมพันธ์กับการเดินทางท่องเที่ยว เช่น จุดมุ่งหมายในการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จากงานวิจัยของ Anderson และ Langmeyer (1982) พบว่า นักท่องเที่ยวในแต่ละช่วงอายุมีจุดมุ่งหมายในการเดินทางท่องเที่ยวคล้ายคลึงกัน คือ เพื่อพักผ่อนหย่อนใจและเยี่ยมญาติหรือคนรู้จัก แต่นักท่องเที่ยวที่มีอายุมากกว่า 50 ปีจะมีแนวโน้มที่จะเดินทางไปชมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีคนพลุกพล่านมากนัก ซึ่งแตกต่างจากนักท่องเที่ยวที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปี นอกจากนี้ ยังพบว่านักท่องเที่ยวที่มีอายุมากกว่า 50 ปี มักนิยมเดินทางในระหว่างเดือนสิงหาคม-เดือนพฤศจิกายน เนื่องจากเป็นช่วงนอกฤดูการท่องเที่ยว และนิยมเดินทางด้วยเครื่องบิน จะเห็นได้ว่า การแบ่งกลุ่มของผู้สูงอายุโดยพิจารณาจากเกณฑ์ช่วงอายุจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น

นอกจากการกำหนดช่วงอายุ การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุยังสามารถแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็นกลุ่มตามพฤติกรรมและแรงจูงใจในการเดินทางที่ต่างกัน เช่น Shoemaker (1989) แบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เดินทางไปเยี่ยมญาติและคนรู้จัก (family travelers) กลุ่มที่ชอบ

วางแผนการเดินทางล่วงหน้าและชอบทำกิจกรรมที่หลากหลายในขณะที่เดินทาง (active resters) และกลุ่มที่นิยมซื้อรายการนำเที่ยวแบบเหมาจ่ายเบ็ดเสร็จ (older set) เช่นเดียวกับ Lieux, Weaver และ McCleary (1994) ที่แบ่งกลุ่มของนักท่องเที่ยวสูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่ในวัยใกล้เกษียณและมีรายได้ดี นิยมหาประสบการณ์แปลกใหม่ (novelty seekers) กลุ่มที่อยู่ในวัยใกล้เกษียณและมีรายได้ดีเช่นเดียวกับกลุ่มแรก แต่นิยมเดินทางท่องเที่ยวในเขตที่มีอากาศอบอุ่นและร้อน และใช้ระยะเวลาในการเดินทางท่องเที่ยวเป็นเวลานาน (active enthusiasts) และกลุ่มที่อายุมากที่สุดเมื่อเทียบกับสองกลุ่มที่กล่าวมาข้างต้น แต่มีรายได้น้อยกว่าและนิยมเดินทางระยะสั้น (reluctant travelers) นอกจากนี้ ยังมีนักวิจัยรุ่นหลังอีกหลายคน que ศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวสูงอายุโดยแบ่งนักท่องเที่ยวสูงอายุออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อความสะดวกในการจัดรายการนำเที่ยวให้ตรงตามความต้องการของลูกค้ามากที่สุด เช่น Backman, et al. (1999) แบ่งนักท่องเที่ยวสูงอายุออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ชอบการศึกษาและชมธรรมชาติ (education/nature) กลุ่มที่ชอบผจญภัย เดินป่า และนอนเต็นท์ (camping/tenting) กลุ่มที่เดินทางเพื่อสังสรรค์ (socialization) กลุ่มที่เดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ (relaxation) และกลุ่มที่เดินทางเพื่อศึกษาและเรียนรู้สิ่งต่างๆ (information)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิจัยอีกกลุ่มที่เน้นศึกษาความต้องการเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ เช่น Javalgi และคณะ (1992) พบว่า นักท่องเที่ยวสูงอายุนิยมใช้บริษัทตัวแทนการท่องเที่ยว และมีความอ่อนไหวต่อราคาค่าเดินทาง ในขณะที่ Bai, Jang, Cai และ O'Leary (2001) พบว่า นักท่องเที่ยวสูงอายุนิยมเลือกรายการนำเที่ยวจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ร่วมเดินทาง และระยะเวลาที่ใช้เดินทาง แต่ Hsu (2001) ชี้ว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มสูงอายุจะให้ความ

สนใจกับชื่อเสียงของธุรกิจนำเที่ยวที่เป็นผู้จัดรายการนำเที่ยว บริการที่จัดให้ กิจกรรมที่ทำระหว่างเดินทาง ตารางการเดินทางที่ยืดหยุ่น เอกสารประชาสัมพันธ์ และความปลอดภัยระหว่างการเดินทาง Romsa และ Blenman (1989) พบว่า ผู้สูงอายุนิยมให้ความสำคัญกับประเภทของพาหนะ และการจัดกิจกรรมที่สนุกสนาน หรือไม่ต้องออกแรงในการทำกิจกรรมมากเกินไป และไม่พบความแตกต่างระหว่างนักท่องเที่ยวสูงอายุกับนักท่องเที่ยววัยอื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hong และคณะ (1999) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวสูงอายุมีค่าใช้จ่ายในหมวดค่าพาหนะมากที่สุด รองลงมาคือ ค่าอาหาร ค่าที่พัก และค่าเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวหรือสถานบันเทิงต่างๆ Ananth, DeMicco, Moreo และ Howey (1992) พบว่า นักท่องเที่ยวสูงอายุต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ จากทางโรงแรมมากกว่านักท่องเที่ยวที่มีช่วงอายุต่ำกว่า เช่น จำนวนผ้าห่ม ราวจับในห้องน้ำ ขนาดตัวอักษรที่ใหญ่กว่าปกติในเอกสารแสดงข้อมูลหรือป้ายต่างๆ อย่างไรก็ตาม Sun และ Morrison (2007) พบว่า ผู้สูงอายุนิยมเลือกร้านอาหารโดยพิจารณาจากปัจจัยหลัก 3 ประการ ได้แก่ การบริการและบรรยากาศภายในร้าน ประเภทของอาหารและราคา รวมทั้งส่วนลดที่ทางร้านจัดให้ ไตรรัตน์ จารุทัศน์ จิราพร เกศพิชญวัฒนา กิตติอรชาลปติ และศรัณยา หล่อมนีนพรัตน์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, มปป.) พบว่า ผู้สูงอายุต้องการที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมที่ต่างจากกลุ่มวัยอื่น กล่าวคือ นิยมมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อย่างครบครัน รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยของวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ความสูงของลูกดั่งบันได ความชันของทางลาด ความสูงของสวิตช์ไฟและราวจับลักษณะของลูกบิด กลอนประตู และก๊อกน้ำ

นอกจากการศึกษาในเรื่องความต้องการของนักท่องเที่ยวสูงอายุแล้ว นักวิจัยหลายคนยังสนใจศึกษาถึง “ข้อจำกัด” ที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถ

เดินทางท่องเที่ยวได้ เช่น Nimrod (2008) พบว่ามีข้อจำกัด 4 ข้อที่เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของผู้สูงอายุ ได้แก่ รายได้หลังเกษียณที่มีจำกัด สุขภาพไม่สมบูรณ์แข็งแรง มีภาระต้องดูแลผู้อื่น และขาดเพื่อนร่วมเดินทาง แต่หากผู้สูงอายุประสงค์จะเดินทางก็มักจะทำได้โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบของการท่องเที่ยว เช่น การลดความถี่ในการเดินทาง เดินทางเมื่อมีความพร้อมเท่านั้น หรือบางกลุ่มก็เดินทางโดยไม่ใส่ใจข้อจำกัดที่ตนมี ส่วนงานวิจัยของ McGuire (1984) พบว่า มีข้อจำกัด 5 ด้านที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถเดินทางท่องเที่ยว ประการแรก คือ บัณฑิต แวดล้อมภายนอก เช่น ขาดข้อมูล ขาดทุนทรัพย์ ต้องเตรียมการมากเกินไป ไม่มีอุปกรณ์เครื่องใช้ในการเดินทางที่เหมาะสม และขาดพาหนะในการเดินทาง ประการที่สอง เรื่องเวลา เช่น ไม่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้เพราะมีภาระงานที่ต้องทำ หากใช้เวลาเพื่อการท่องเที่ยวจะทำให้ชีวิตประจำวันต้องสะดุดหรือหยุดชั่วคราว ประการที่สาม การไม่ได้รับความเห็นชอบจากบุคคลในครอบครัวหรือเพื่อน เช่น ไม่สนับสนุนให้เดินทาง หรือไม่เห็นด้วยกับสถานที่ที่เลือกไปท่องเที่ยว ประการที่สี่ บัณฑิตทางสังคม เช่น คู่สมรสไม่ชอบเดินทางท่องเที่ยว และไม่มีเพื่อนร่วมเดินทาง และประการสุดท้าย เรื่องสุขภาพร่างกาย เช่น มีโรคประจำตัว กลัวการเดินทางด้วยการขนส่งบางประเภท และขาดความคล่องตัวในการเดินทางเนื่องจากอายุมาก ส่วนงานวิจัยของ Hong และคณะ (1999) พบว่า บัณฑิตเดียวที่เป็นข้อจำกัดในการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุคือ รายได้ ผู้สูงอายุช่วงต้นจะมีเงินออมมากพอที่จะเดินทางได้ตามที่ต้องการ ต่างกับผู้สูงอายุในช่วงปลายที่เงินออมหรือรายได้ลดลง ทำให้ไม่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้บ่อยครั้งเช่นเดิม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dardis, Soberon-Ferrer และ Patro (1994) และ Hong และคณะ (1999) อย่างไรก็ตาม การที่นักท่องเที่ยวจะใช้จ่ายมากหรือน้อยในขณะเดินทางท่องเที่ยวนั้น

ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องระดับของรายได้เพียงประเด็นเดียว แต่ยังอาจขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา (Dardis, et al., 1994; Hong, Morrison, & Cai, 1996) และสถานภาพสมรส (Hong, et al., 1996)

Fleischer และ Pizam (Fleischer & Pizam, 2002) เสนอเพิ่มเติมว่า ข้อจำกัดของการเดินทางของผู้สูงอายุอาจแปรผันไปตามช่วงอายุ โดยในช่วงก่อนเกษียณ ข้อจำกัดคือเรื่องเวลาและรายได้ ส่วนช่วงวัยเกษียณ ผู้สูงอายุจะมีเงินตอบแทนหลังเกษียณ และมีเวลาร่างมากพอที่จะใช้เพื่อการท่องเที่ยว แต่หากใช้จ่ายโดยขาดการวางแผนที่ดี จำนวนเงินที่ลดลงอาจกลายเป็นข้อจำกัดของการเดินทางท่องเที่ยวในครั้งต่อไป แต่เมื่อถึงช่วงอายุที่ล่วงวัยมากขึ้น สุขภาพกลับเป็นข้อจำกัดแทนเพราะมักมีปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า ข้อจำกัดของผู้สูงอายุในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับช่วงอายุ ระดับของรายได้ และสุขภาพ Fleischer และ Pizam จึงเสนอว่า ธุรกิจนำเที่ยวควรมุ่งดึงดูดลูกค้าในกลุ่มอายุ 60-70 ปี เพราะเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยที่พร้อมที่สุดเนื่องด้วยปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการดังกล่าว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวสูงอายุ อาจมีประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากที่ได้กล่าวแล้ว เช่น การศึกษาเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ลักษณะกิจกรรมและพาหนะที่ใช้ในการเดินทางที่เหมาะสม (Jang & Wu, 2006) สุขภาพ (Blazey, 1987; Zimmer, Brayley, & Searle, 1995) ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการดูแลสุขภาพ (Hong, et al., 1999) และสภาวะทางอารมณ์ (Westbrook, 1987) ตลอดจนอิทธิพลของภูมิหลังทางประชากรที่มีต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวสูงอายุ เช่น บัณฑิตเรื่องเพศ อายุ การศึกษา ภูมิสำเนา และฐานะทางเศรษฐกิจ (Romsa & Blenman, 1989; Zimmer, et al., 1995) อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยของ Jang และ Wu พบว่า ความแตกต่างทางด้านอายุ เพศ และ

สถานภาพทางเศรษฐกิจ ไม่ส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุแต่ละคน

ผู้สูงอายุจัดว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่อาจจะช่วยฟื้นฟูธุรกิจการท่องเที่ยวไทยในปัจจุบัน เพราะมีศักยภาพและมีกำลังซื้อ เนื่องจากจำนวนของ คนสูงวัยมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละปี และยังสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้โดยไม่มีเงื่อนไขด้านเวลา แต่การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุยังไม่ได้รับความสนใจมากเท่าที่ควร ดังนั้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของประเทศให้สามารถรองรับกับสถานการณ์การฟื้นตัวของธุรกิจท่องเที่ยวไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการศึกษา และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุจากแหล่งต่างๆ เช่น ค้นคว้าจากงานวิจัยทั้งภายในและต่างประเทศ รวมทั้งผลักดันให้นักวิจัยไทยศึกษาด้านการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุเพื่อเป็นข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น ทั้งนี้ ข้อมูลเชิงกว้างและเชิงลึกที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างมากในการนำมาใช้ประกอบการพิจารณาจัดดำเนินการธุรกิจท่องเที่ยวให้ได้ตรงตามเป้าหมาย ตัวอย่างประเด็นวิจัยที่น่าสนใจ เช่น ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยวจริงหรือไม่ และมีอัตราเฉลี่ยของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละเท่าใดที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้จริง ด้วยสืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถทำกิจกรรมท่องเที่ยวได้ เพราะยังมีภาระรับผิดชอบที่ไม่อาจปลีกละเลยไปใช้เพื่อการท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุอาจอยู่ในกลุ่มของผู้มีฐานะยากจน หรือไม่มีเงินออมทำให้ไม่อาจท่องเที่ยวได้ เพราะการเดินทางแต่ละครั้ง จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนหนึ่ง ฉะนั้น ผู้สูงอายุที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยวจะต้องมีสถานภาพทางการเงินที่ดีพอ ซึ่งมักจะมีเพียงเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่มีกำลังทรัพย์พอจะทำได้ ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีเงินออม หรือมีเงินบำนาญ ประเด็นดังกล่าวนี้จึงน่าสนใจที่จะศึกษา เพราะผล

จากการวิจัยจะช่วยเอื้อประโยชน์เป็นอย่างยิ่งให้กับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความชัดเจน และสร้างความเชื่อมั่นว่าตลาดนักท่องเที่ยวสูงอายุจะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ดีได้จริง

บรรณานุกรม

- กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและเครือข่ายผู้สูงอายุ. (2553). *บทบาทผู้สูงอายุต่อสังคม ครอบครัว ชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2553, จาก <http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/statics/about/soongwai/topic006.php>
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (2552). *ท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่ปราศจากอุปสรรคสำหรับคนทั้งมวล*. สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2553, จาก <http://www.hsri.or.th/th/whatnews/detail.php?id=181&key=activity>
- สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2553). *ประเมินผลกระทบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของ ไทยจากเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2553, จาก <http://www.thailandtourismcouncil.org/home.php>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2553). *มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมของ ผู้สูงอายุ*. สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2553, จาก <http://www.trf.or.th/research/abstract/Thai/RDG4730011.tx>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550). *รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2550*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2553, จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/pocketBook/older-pb50.pdf>
- สุขภาวะผู้สูงอายุ. (2546). *ภาพรวมของสิทธิผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546*. สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2553, จาก http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main2_14.html

- อัญชลี พิชญากร. (2550). รายงานการวิจัยของบริษัทโอกิลวีแอนด์เมเธอร์ประเทศไทย. อ้างถึงใน Sasinand. (2550). ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุไปแล้ว. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2553, จาก <http://gotoknow.org/blog/goodliving/133071?page=3>
- Ananth, M., DeMicco, F. J., Moreo, P. J., & Howey, R. M. (1992). Marketplace lodging needs of mature travelers. [doi: DOI: 10.1016/0010-8804(92)90005-P]. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 33(4), 12-24.
- Anderson, B., & Langmeyer, L. (1982). The under-50 and over-50 traveler: A profile of similarities and differences. *Journal of Travel Research*, 20(4), 20-24.
- Backman, K., Backman, S., & Silverberg, K. (1999). Investigation into the psychographics of senior nature-based travelers. *Tourism Recreation Research*, 24(1), 13-22.
- Bai, B., Jang, S. S., Cai, L. A., & O'leary, J. T. (2001). Determinants of travel mode choice of senior travelers to the United States. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 8(3), 147-168.
- Batra, A. (2009). Senior Pleasure Tourists: Examination of Their Demography, Travel Experience, and Travel Behavior Upon Visiting the Bangkok Metropolis. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 10(3), 197-212.
- Blazey, M. A. (1987). The differences between participants and non-participants in a senior travel program. *Journal of Travel Research*, 26(1), 7-12.
- Dardis, R., Soberon-Ferrer, H., & Patro, D. (1994). Analysis of leisure expenditures in the United States. *Journal of Leisure Research*, 26(4), 309-321.
- Fleischer, A., & Pizam, A. (2002). Tourism constraints among Israeli seniors. [doi: DOI: 10.1016/S0160-7383(01)00026-3]. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 106-123.
- Hong, G.-S., Kim, S. Y., & Lee, J. (1999). Travel expenditure patterns of elderly households in the US. *Tourism Recreation Research*, 24(1), 43-52.
- Hong, G.-S., Morrison, A. M., & Cai, L. A. (1996). Household Expenditure Patterns for Tourism Products and Services. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 4(4), 15-40.
- Hsu, C. H. C. (2001). Importance and Dimensionality of Senior Motorcoach Traveler Choice Attributes. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 8(3), 51-70.
- Jang, S., & Wu, C.-M. E. (2006). Seniors' travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. [doi: DOI: 10.1016/j.tourman.2004.11.006]. *Tourism Management*, 27(2), 306-316.
- Javalgi, R. G., Thomas, E. G., & Rao, S. R. (1992). Consumer behavior in the U.S. pleasure travel marketplace: An analysis of senior and nonsenior travelers. *Journal of Travel Research*, 31(2), 14-19.
- Lee, S. H., & Tideswell, C. (2005). Understanding attitudes towards leisure travel and the constraints faced by senior Koreans. *Journal of Vacation Marketing*, 11(3), 249-264.

- Lieux, E. M., Weaver, P. A., & McCleary, K. W. (1994). Lodging preferences of the senior tourism market. [doi: DOI: 10.1016/0160-7383(94)90079-5]. *Annals of Tourism Research*, 21(4), 712-728.
- McGuire, F. A. (1984). A factor analytic study of leisure constraints in advanced adulthood. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 6(3), 313-326.
- Nimrod, G. (2008). Retirement and tourism Themes in retirees' narratives. [doi: DOI: 10.1016/j.annals.2008.06.001]. *Annals of Tourism Research*, 35(4), 859-878.
- Romsa, G., & Blenman, M. (1989). Vacation patterns of the elderly German. [doi: DOI: 10.1016/0160-7383(89)90066-2]. *Annals of Tourism Research*, 16(2), 178-188.
- Shoemaker, S. (1989). Segmentation Of The Senior Pleasure Travel Market. *Journal of Travel Research*, 27(3), 14-21.
- Tongren, H. N. (1980). Travel Plans of the Over-65 Market Pre and Postretirement. *Journal of Travel Research*, 19(2), 7-11.
- Westbrook, R. A. (1987). Product/consumption-based affective responses and postpurchase processes. *Journal of Marketing Research*, 24, 258-270.
- Zimmer, Z., Brayley, R., & Searle, M. (1995). Whether to go and where to go: Identification of important influences on seniors' decisions to travel. *Journal of Travel Research*, 33(3), 3-10.

Assistant Professor Dr. Somyot Wattanakamolchai received his Ph.D. in Hospitality and Tourism Management from Virginia Polytechnic Institute and State University, M.S. in Hospitality and Tourism Management from Rochester Institute of Technology, and B.A. in English with first class honors from Thammasat University. He is currently the Dean of the School of Humanities at Bangkok University.

Assistant Professor Yaowalak Yim-On received her B.A. in Linguistics from Thammasat University and her M.A. in Linguistics from Mahidol University. She is currently an assistant professor in the English Department, School of Humanities at Bangkok University.